

บทสรุปผู้บริหาร
การสัมมนาของ AICHR ว่าด้วยการเข้าถึงความยุติธรรม
วันที่ ๑๗ - ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๑
ณ โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพฯ

๑. วัตถุประสงค์ของการสัมมนา

การสัมมนาของคณะกรรมการมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights – AICHR) ว่าด้วยการเข้าถึงความยุติธรรม (AICHR Forum on Access to Justice) จัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีสำหรับการปรึกษาหารือในระดับภูมิภาค โดยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค (thematic study) จำนวน ๓ เรื่อง ที่ AICHR ได้ดำเนินการ ประกอบด้วย (๑) เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกลงโทษประหารชีวิต” (๒) เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย” และ (๓) เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย” ซึ่งการศึกษาทั้ง ๓ เรื่องข้างต้นเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ ๑๖ (สันติภาพ ความยุติธรรม และการมีสถาบันที่เข้มแข็ง) โดยผู้แทนไทยใน AICHR ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มบทบาทนำในการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นทั้ง ๓ เรื่อง ได้เสนอให้มีการนำการปรึกษาหารือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเฉพาะประเด็นทั้ง ๓ เรื่องดังกล่าวมารวมเข้าไว้ในการสัมมนาครั้งเดียวกัน เพื่อให้มีการใช้เวลาและทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเสริมการบรรลุผลสำเร็จสูงสุดของโครงการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นของทั้ง ๓ โครงการข้างต้น

๒. ผู้เข้าร่วมการสัมมนา

การสัมมนานี้ มีผู้เข้าร่วมการประชุม ประมาณ ๖๐ คน ประกอบด้วย นักวิจัยที่ร่วมดำเนินการโครงการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ เรื่อง ทั้งในส่วนของกรจัดทำรายงานระดับประเทศของสมาชิกอาเซียน ๑๐ ประเทศ และรายงานในระดับภูมิภาค โดยมีผู้ได้รับเชิญให้เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอและแสดงความคิดเห็นต่อการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ เรื่อง จากองค์กรที่เป็นกลไกของอาเซียน ผู้แทนสถานเอกอัครราชทูตต่างประเทศที่มีถิ่นพำนักในประเทศไทย เจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติ สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่ประจำการในประเทศไทย ผู้แทนสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและหน่วยงานภาครัฐของไทย โดยมีกรรมการสิทธิมนุษยชนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเข้าร่วมการสัมมนานี้ จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ (๑) นางฉัตรสุดา จันทร์ดียิ่ง และ (๒) นางอังคณา นีละไพจิตร พร้อมทั้งมีข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จำนวน ๖ ราย เข้าร่วมในการสัมมนานี้ด้วย

๓. โครงสร้างของการสัมมนา

การสัมมนาค้างนี้มีำการนำเสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาคทั้ง ๓ เรื่อง ดังนี้

๓.๑ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย”

การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย” ดำเนินการแล้วเสร็จในปี ๒๕๖๑ การสัมมนาค้างนี้จึงถือเป็นการเปิดตัวรายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เป็นครั้งแรก ซึ่งมีทั้งรายงานในระดับภูมิภาคและรายงานในระดับภายในแต่ละประเทศ

๓.๒ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกลงโทษประหารชีวิต”

การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกลงโทษประหารชีวิต” มีการจัดทำร่างรายงานการศึกษาวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว การสัมมนาค้างนี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอร่างรายงานการศึกษาวิจัยเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีทั้งรายงานในระดับภูมิภาคและรายงานในระดับภายในแต่ละประเทศ

๓.๓ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย”

การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนเน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย” เป็นการศึกษาวิจัยที่อยู่ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดทำรายงาน การสัมมนาค้างนี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการรับฟังข้อมูลและการรายงานความก้าวหน้าของการศึกษาวิจัย

๔. สรุปผลการประชุม

ในช่วงสุดท้ายของการสัมมนา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นางอังคณา นีละไพจิตร) ได้ทำหน้าที่ในการกล่าวสรุปผลการสัมมนา ที่เน้นการให้ความสำคัญกับประเด็นการเข้าถึงความยุติธรรมของกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ เด็กและสตรี โดยมีสาระสำคัญกล่าวถึง ประเด็นกระบวนการยุติธรรมในขั้นต้น (early justice process) ประเด็นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ประเด็นระบบกระบวนการยุติธรรมในอาเซียน ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ข้ามพรมแดน ที่รวมไปถึงปัญหาการค้ามนุษย์ ปัญหาผู้โยกย้ายถิ่นฐาน ประเด็นสิทธิในการดำรงชีวิตในอาเซียน และประเด็นกระบวนการยุติธรรมของเด็กและเยาวชน

สำนักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

มกราคม ๒๕๖๒

สรุปผลการสัมมนาของ AICHR ว่าด้วยการเข้าถึงความยุติธรรม

วันที่ ๑๗ - ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๑

ณ โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพฯ

๑. วัตถุประสงค์ของการสัมมนา

การสัมมนาของคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights – AICHR) ว่าด้วยการเข้าถึงความยุติธรรม (AICHR Forum on Access to Justice) จัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีสำหรับการปรึกษาหารือในระดับภูมิภาค โดยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค (thematic study) จำนวน ๓ เรื่อง ที่ AICHR ได้ดำเนินการ ประกอบด้วย (๑) เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกลงโทษประหารชีวิต” (๒) เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย” และ (๓) เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย” ซึ่งการศึกษาทั้ง ๓ เรื่องข้างต้นเกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ ๑๖ (สันติภาพ ความยุติธรรม และการมีสถาบันที่เข้มแข็ง) โดยผู้แทนไทยใน AICHR เป็นผู้มีบทบาทนำในการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นทั้ง ๓ เรื่อง ในโอกาสนี้ ผู้แทนไทยใน AICHR จึงได้เสนอให้มีการนำการปรึกษาหารือที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเฉพาะประเด็นทั้ง ๓ เรื่องดังกล่าวมารวมเข้าไว้ในการสัมมนาครั้งเดียวกัน เพื่อให้มีการใช้เวลาและทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง และเพื่อเสริมการบรรลุผลสำเร็จสูงสุดของโครงการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นของทั้ง ๓ โครงการข้างต้น

๒. ผู้เข้าร่วมการสัมมนา

การสัมมนาครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมการประชุม ประมาณ ๖๐ คน ประกอบด้วย นักวิจัยที่ร่วมดำเนินการโครงการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ เรื่อง ทั้งในส่วนของการจัดทำรายงานระดับประเทศของสมาชิกอาเซียน ๑๐ ประเทศ และรายงานในระดับภูมิภาค โดยมีผู้ได้รับเชิญให้เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอและแสดงความคิดเห็นต่อการศึกษาวิจัยทั้ง ๓ เรื่อง จากองค์กรที่เป็นกลไกของอาเซียน ผู้แทนสถานเอกอัครราชทูตต่างประเทศที่มีถิ่นพำนักในประเทศไทย เจ้าหน้าที่ขององค์การสหประชาชาติ สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่ประจำการในประเทศไทย ผู้แทนสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติและหน่วยงานภาครัฐของไทย โดยมีกรรมการสิทธิมนุษยชนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเข้าร่วมการสัมมนาครั้งนี้ จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่

(๑) นางฉัตรสุดา จันทร์ดียิ่ง

(๒) นางอังคณา นีละไพจิตร

พร้อมทั้ง มีข้าราชการสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จำนวน ๖ ราย เข้าร่วมในการสัมมนาครั้งนี้ด้วย ได้แก่

(๑) นางสาวสุสิพร เดชขำ	ผู้อำนวยการสำนักเฝ้าระวังและประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน
(๒) นายกฤษฎา งามสินจำรัส	ผู้อำนวยการกลุ่มงานตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชน ๓
(๓) นายพรชัย น้อยบ้านโจ่ง	นักวิชาการสิทธิมนุษยชนชำนาญการ
(๔) นางสาวอนิษาภัทร สิทธิดำรงค์	นักวิชาการสิทธิมนุษยชนชำนาญการ
(๕) นางรจนสม สุภงกช	นักวิชาการสิทธิมนุษยชนชำนาญการ
(๖) นางสาวอิษิรา ธนรัช	นักวิชาการสิทธิมนุษยชนปฏิบัติการ

๓. โครงสร้างของการสัมมนา

การสัมมนานี้มีการนำเสนอผลสำเร็จและความก้าวหน้าของการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาคทั้ง ๓ เรื่อง ดังนี้

๓.๑ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย”

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความช่วยเหลือทางกฎหมาย” ดำเนินการแล้วเสร็จในปี ๒๕๖๑ การสัมมนานี้จึงถือเป็นการเปิดตัวรายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์เป็นครั้งแรก ซึ่งมีทั้งรายงานในระดับภูมิภาคและรายงานในระดับภายในแต่ละประเทศ โดยมีผู้แทนคณะนักวิจัย จำนวน ๒ คน เป็นผู้นำเสนอผลการศึกษานี้ ดังต่อไปนี้

ผู้นำเสนอคนที่ ๑ นาย Andrew Khoo นักวิจัยระดับภูมิภาคว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย นำเสนอว่า ในภูมิภาคอาเซียนไม่มีกลไกการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ครอบคลุมทั้งภูมิภาค นอกจากนี้ ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศยังมีระบบในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงการมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามทุกประเทศมีความพยายามที่เหมือนกันในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงความยุติธรรมและความเสมอภาคทางกฎหมาย

การศึกษานี้ได้รับข้อมูลจากประเทศสมาชิกอาเซียนครบทั้ง ๑๐ ประเทศ เพื่อนำเสนอข้อมูลใน ๔ ด้าน ประกอบด้วย (๑) การวิเคราะห์สภาพปัญหา (๒) ความจำเป็นหรือพื้นที่เฉพาะของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (๓) องค์กรที่ให้บริการความช่วยเหลือทางกฎหมาย และ (๔) ตัวอย่างการปฏิบัติที่ดีและความท้าทายในภูมิภาค โดยการศึกษาได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในแต่ละประเทศ จำนวน ๔ ด้าน ประกอบด้วย (๑) หลักการพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ (๒) หลักการพื้นฐานทางกฎหมาย (๓) การให้ความช่วยเหลือทางอาญา (๔) การให้ความช่วยเหลือทางแพ่ง (๕) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในรูปแบบอื่น (๖) การเสนอให้ความช่วยเหลือที่สมบูรณ์ครบถ้วน รวมไปถึงการให้คำปรึกษา การจัดให้มีผู้แทนทางกฎหมายหรือทนายความ และการให้ความช่วยเหลืออื่น (๗) การมีความช่วยเหลือทางกฎหมายในทุกขั้นตอนทางอาญา (๘) การทดสอบ

ระบบและกระบวนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย และ (๔) การมีหน่วยงานเฉพาะของรัฐที่ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย

จากการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

(๑) รัฐจำเป็นต้องรับรองให้มีผู้แทนทางกฎหมายหรือทนายความสำหรับบุคคลที่กระทำความผิดที่อาจต้องรับโทษสูงสุดถึงขั้นประหารชีวิตในทุกกรณีและให้มีโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งโดยปกติควรเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการจับกุม นอกจากนี้ รัฐควรต้องเสนอให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีที่ผู้กระทำความผิดที่อาจต้องรับโทษจำคุกในระยะยาว รวมทั้งสำหรับกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นเด็ก กระบวนการดำเนินคดีจะต้องยังไม่เริ่มดำเนินการ หากเด็กที่ถูกจับกุมนั้นยังไม่มีผู้แทนทางกฎหมายหรือทนายความ ตลอดจนรัฐควรต้องจัดให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับเด็กโดยเฉพาะ เพื่อให้คำปรึกษากับเด็ก แม้นในข้อพิพาทที่ไม่ใช่ทางอาญา ทั้งนี้เพื่อรับรองว่าเด็กจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินการทางคดีโดยที่เด็กได้รับการคุ้มครองผลประโยชน์สูงสุดตามหลักการข้อ ๓ (๑) ของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

(๒) รัฐต้องจัดให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีที่เป็นความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศที่สะท้อนหลักความยุติธรรมที่เน้นให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของกระบวนการ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นว่าสิทธิของเหยื่อจะได้รับการให้ความสำคัญอย่างชัดเจนก่อนที่ศาลจะพิจารณาลงโทษผู้ต้องหา รวมทั้งการพิจารณาเกี่ยวกับการจ่ายค่าเสียหายและค่าชดเชยที่อาจได้รับการพิจารณาหรือมีคำสั่งโดยศาล นอกจากนี้ ยังเป็นการยอมรับหลักการที่ให้เหยื่อเป็นศูนย์กลางของการดำเนินคดีโดยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายต่อเหยื่อที่กว้างขวางที่สุด รวมทั้งการให้เหยื่อสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้เกิดผลในการดำเนินการทางคดีที่เป็นธรรมยิ่งขึ้น เพื่อมีส่วนทำให้เกิดการเคารพกระบวนการของกฎหมายภายในประเทศ

(๓) รัฐควรต้องมีการทดสอบกระบวนการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอยู่เสมอเป็นระยะเพื่อทดสอบความสามารถในการเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมาย และเพื่อทดสอบว่าเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้มีความสัมพันธ์และสะท้อนสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากนี้ ต้องมีการกำหนดเกณฑ์ในการเข้าถึงการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ยืดหยุ่นมากเพียงพอ รวมทั้งในสถานการณ์ที่หน่วยงานของรัฐเห็นว่ากำลังมีสถานการณ์ที่ยุ่งยากในการพิทักษ์ให้เกิดความยุติธรรมและการมีสถานการณ์ที่เป็นความขัดแย้งทางกฎหมาย รัฐสามารถเสนอให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายต่อกรณีดังกล่าวได้ทันทีเพื่อพิทักษ์ให้เกิดความยุติธรรมโดยไม่ต้องรอกการร้องขอ

(๔) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเปราะบางที่หลากหลาย ผู้ศึกษาจึงเสนอว่ารัฐควรให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ครอบคลุมไปถึงกลุ่มเปราะบางใหม่ ๆ ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งรวมไปถึงแรงงานโยกย้ายถิ่นฐาน เหยื่อการค้ามนุษย์ บุคคลไร้รัฐ ผู้ลี้ภัย ผู้แสวงหาที่พักพิง บุคคลที่มีเชื้อพลเมืองของรัฐ รวมทั้งการรับรองว่านโยบายการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายจะต้องไม่ถูกเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกโดยง่าย

ผู้นำเสนอคนที่ ๒ นาย Uli Parulian Sihombing นักวิจัยระดับภูมิภาคว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย นำเสนอว่า ประเทศสมาชิกอาเซียนโดยส่วนใหญ่ได้มีการจัดตั้งกองทุนให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในระดับประเทศแล้ว แต่ขั้นตอน วิธีการ และหลักเกณฑ์ในการจัดสรรเงินกองทุนยังคงมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ โดยกลุ่มที่เป็นหมายเหตุหลักของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของแต่ละประเทศลำดับแรก คือ กลุ่มคนที่ยากจน แต่ในหลายประเทศก็ได้ให้ความช่วยเหลือกับกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งรวมไปถึงเด็ก ผู้หญิง และคนพิการ โดยหลายประเทศในอาเซียนอยู่ระหว่างการพัฒนากลไกการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่ครอบคลุมและมีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ สมาชิกอาเซียนหลายประเทศยังรับรองกลไกขององค์กรภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายด้วย เช่น สภานายความ องค์กรภาคประชาสังคม รวมทั้งการให้ทุนสนับสนุนให้ช่วยช่วยเหลือทางกฎหมายและการให้บริการทางกฎหมายสำหรับชุมชนโดยนักศึกษาในสาขานิติศาสตร์ที่ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย เพื่อให้ทั่วโลกเหล่านี้มีบทบาทที่มากยิ่งขึ้นในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายให้กับกลุ่มบุคคลที่เปราะบางที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ผู้นำเสนอคนที่ ๒ นำเสนอข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

- (๑) การสนับสนุนให้กองทุนมีจำนวนเงินที่มากเพียงพอ
- (๒) การสนับสนุนให้มีการเสนอให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายให้กับกลุ่มคนที่มากกว่ากลุ่มคนยากจน เช่น คนพิการ ผู้หญิง และเด็ก ที่ทั่วถึง
- (๓) การเพิ่มคุณภาพของบริการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย โดยการพัฒนากระบวนการติดตามและการประเมินผลที่มีคุณภาพสำหรับการปฏิบัติงานการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย
- (๔) การพัฒนาระบบงานอาสาสมัคร ทุนยให้ช่วยเหลือทางกฎหมายในระดับมหาวิทยาลัย และบทบาทของภาคประชาสังคมในการจัดให้มีการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับกลุ่มที่เปราะบาง

๓.๒ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกกลโกงประหารชีวิต”

การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “สิทธิในชีวิต : การคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกกลโกงประหารชีวิต” มีการจัดทำร่างรายงานการศึกษาวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว การสัมมนาครั้งนี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอร่างรายงานการศึกษาวิจัยเพื่อรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีทั้งรายงานในระดับภูมิภาคและรายงานในระดับภายในแต่ละประเทศ โดยมีผู้แทนคณะนักวิจัย จำนวน ๒ คน เป็นผู้นำเสนอผลการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

นำเสนอโดย อาจารย์ ดร. ศรีประภา เพชรมีศรี จากสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล และ ดร. Mark Capaldi นักวิจัยระดับภูมิภาคว่าด้วยสิทธิในชีวิต

การศึกษานี้ดำเนินการในประเทศที่เป็นสมาชิกอาเซียน ๑๐ ประเทศ โดยมีนักวิจัยในระดับประเทศและนักวิจัยที่ดำเนินการในภาพรวมในระดับภูมิภาค มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อตรวจสอบกรอบทางกฎหมายในระดับชาติที่เกี่ยวกับสิทธิในชีวิตและโทษประหารชีวิต (๒) เพื่อแสวงหากฎที่เป็นไปได้ในการอภัยโทษ (๓) เพื่อประเมินการบริหารและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับบุคคลที่ต้องโทษประหารชีวิต และ (๔) เพื่อระบุตัวอย่างที่ดีของการปฏิบัติต่อผู้ต้องโทษประหารชีวิต

การศึกษานี้ดำเนินการโดยการทบทวนเอกสารของประเทศสมาชิกอาเซียน รายงานและข้อมูลที่เป็นทางการ รวมทั้งบทความของสื่อสารมวลชน เอกสารของสหประชาชาติ และรายงานขององค์การเอกชนที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีการรวบรวมข้อมูลจากรายงานการศึกษาวิจัยระดับชาติที่ดำเนินการโดยนักวิจัยที่ได้รับการแต่งตั้งโดย AICHR ตลอดจนการประชุมระหว่างนักวิจัยระดับชาติและระดับภูมิภาค และการสัมภาษณ์เพื่อรับฟังข้อมูลจากผู้แทน AICHR และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น

การศึกษาพบว่า ประเทศสมาชิกอาเซียน ๑๐ ประเทศ มีระบบกฎหมาย ๒ ระบบ คือ ระบบกฎหมายแบบจารีต (common law) และระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (civil law) ซึ่งมีหลักดำเนินการที่แตกต่างกัน โดยทั้ง ๒ ระบบได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมายของประเทศตะวันตก โดยแต่ละประเทศมีระบบศาลที่เป็นลำดับชั้นโดยมีศาลสูงสุดทำหน้าที่ตัดสินเป็นลำดับสุดท้ายและมีระบบศาลภายในประเทศที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีบางประเทศที่ยังคงมีศาลทหารภายในประเทศซึ่งมีเขตอำนาจศาลที่ครอบคลุมกว้างขวาง นอกจากนี้ อัยการยังถือเป็นผู้มีหน้าที่สำคัญในกระบวนการพิจารณาคดี

สิทธิในชีวิตในภูมิภาคได้รับการยอมรับโดยหลักการตามอนุสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้ สิทธิในชีวิตยังได้รับการยอมรับโดยกลไกในภูมิภาค เช่น ตามปฏิญญาสิทธิมนุษยชนอาเซียน (AHRD) ทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิในชีวิตตามกฎหมาย รวมทั้งไม่มีใครจะสามารถถูกยกเลิกการมีชีวิตที่ปลอดภัยตามกฎหมายได้ โดยสิทธิในชีวิตได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญของประเทศสมาชิกอาเซียนทั้ง ๑๐ ประเทศ แต่ ๘ ใน ๑๐ ประเทศสมาชิกอาเซียนไม่ได้รับรองสิทธิในชีวิตที่สมบูรณ์ในทุกกรณี

การประหารชีวิตได้รับการยกเลิกแล้วในทุกกรณีในประเทศสมาชิกอาเซียน ๒ ประเทศ โดยมี ๘ ประเทศที่ยังมีโทษประหารชีวิตตามกฎหมายที่ได้รับการกำหนดในประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายภายในประเทศอื่น โดยการกำหนดโทษประหารชีวิตมีทั้งแบบบังคับให้ประหารชีวิตและการให้ใช้ดุลพินิจในการประหารชีวิต โดยมีฐานความผิดที่มีโทษประหารชีวิตแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศไทยมีจำนวนฐานความผิดที่มีโทษประหารชีวิตสูงสุดในภูมิภาค เช่น ความผิดเกี่ยวกับบุคคล ยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับรัฐ และอาวุธ

จากการศึกษาย้อนหลังในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมา พบว่าประเทศที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้มีการลงโทษประหารชีวิต ประกอบด้วย ประเทศไทย ๖,๑๖๓ ราย มาเลเซีย ๑,๙๔๓ ราย อินโดนีเซีย ๒๔๙ ราย ลาว ๑๙๔ ราย สิงคโปร์ ๗๗ ราย เมียนมา ๗๔ ราย และเวียดนามไม่มีการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษประหารชีวิต สำหรับวิธีการลงโทษ ประเทศที่ลงโทษโดยการแขวนคอ ประกอบด้วย มาเลเซีย เมียนมา

และสิงคโปร์ ประเทศที่ลงโทษโดยการฉีดยา ประกอบด้วย ไทยและเวียดนาม และประเทศที่ลงโทษโดยการยิงเป้า ประกอบด้วย อินโดนีเซียและลาว โดยประเทศที่มีบทบัญญัติตามกฎหมายที่บังคับให้ต้องลงโทษประหารชีวิต ผู้ที่ต่อโทษประหารชีวิตโดยถึงที่สุดแล้ว ประกอบด้วย มาเลเซีย เมียนมา และสิงคโปร์ โดยนักโทษประหารส่วนใหญ่ที่ถูกประหารชีวิตกระทำความผิดในคดีฆาตกรรมและคดียาเสพติด โดยนักโทษประหารชีวิต ร้อยละ ๙๑ เป็นชาย และร้อยละ ๙ เป็นหญิง มีอายุระหว่าง ๑๘ - ๖๗ ปี โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๐ - ๕๐ ปี โดยประเทศไทยมีจำนวนข้อหาที่ให้มีการลงโทษประหารชีวิตสูงสุด ๖๓ ข้อหา ส่วนลาวและเวียดนามมีข้อหาน้อยที่สุดเพียง ๑๘ ข้อหา

ประเทศสมาชิกอาเซียนมีข้อจำกัดที่เกี่ยวกับการบังคับใช้โทษประหารชีวิตต่อกลุ่มเฉพาะที่แตกต่างกันไป เช่น ทุกประเทศมีการห้ามการบังคับใช้โทษประหารชีวิตต่อเด็กและเยาวชน และห้ามการลงโทษประหารชีวิตต่อผู้หญิงที่อยู่ระหว่างการตั้งครรภ์ โดยอาจให้ชะลอการลงโทษไปก่อนหรือยกเว้นการลงโทษไปเลยแล้วแต่ในแต่ละประเทศ เช่น ในเวียดนาม ผู้หญิงตั้งครรภ์หรือผู้หญิงที่มีลูกที่เป็นเด็กเล็กอายุต่ำกว่า ๓ ปี จะได้รับการยกเว้นการลงโทษประหารชีวิต นอกจากนี้ ประเทศในภูมิภาคยังคงเว้นการลงโทษประหารชีวิตสำหรับบุคคลวิกลจริต แต่ยังมีช่องว่างทางกฎหมายที่ยังไม่ครอบคลุมไปถึงบุคคลที่ก่ออาชญากรรมอันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิต ที่ไม่ใช่บุคคลวิกลจริต

ตัวอย่างการปฏิบัติที่ดีของประเทศในภูมิภาคอาเซียนที่เกี่ยวกับการบังคับใช้โทษประหารชีวิต เช่น ในลาวและเวียดนามได้มีการลดฐานความผิดที่มีโทษประหารชีวิตให้มีจำนวนลดน้อยลง การกำหนดให้ฐานความผิดอาชญากรรมบางฐานความผิดไม่ต้องบังคับให้ต้องลงโทษประหารชีวิต เช่น ในอินโดนีเซีย มาเลเซีย และเวียดนาม นอกจากนี้ ในบางประเทศยังมีการใช้หลักความเมตตาประกอบการบังคับใช้โทษ ทำให้มีการงดเว้นการลงโทษประหารชีวิตจริงที่เป็นระยะเวลาสั้น เช่น ในประเทศไทย รวมทั้งการสนับสนุนข้อมติการพักใช้โทษประหารชีวิตของสหประชาชาติโดย ๒ ประเทศ ได้แก่ ลาวและเมียนมา ที่มีการลงโทษประหารชีวิตจริงครั้งสุดท้ายตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ โดยมีประเทศในภูมิภาคที่ยกเลิกการลงโทษประหารชีวิตแล้วในทุกกรณี ได้แก่ กัมพูชา และฟิลิปปินส์ นอกจากนี้ ในมาเลเซียยังได้มีการตรวจสอบความผิดปกติทางจิตในกระบวนการยุติธรรมในทุกกรณี รวมทั้งให้มีการดูแลที่เป็นพิเศษต่อผู้หญิงที่กระทำความผิดที่มีโทษถึงขั้นประหารชีวิต

การศึกษาเฉพาะประเด็นนี้ มีข้อสรุปและข้อเสนอแนะ ๓ ข้อ ดังนี้

(๑) สิทธิในชีวิตเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองโดยตราสารระหว่างประเทศและตราสารในระดับภูมิภาคหลายฉบับที่ประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าเป็นภาคี โดยสมาชิกอาเซียนทุกประเทศต่างให้การรับรองสิทธิในชีวิตในรัฐธรรมนูญ ขณะที่เกือบทุกประเทศยังมีกฎหมายภายในประเทศที่รับรองการบังคับใช้โทษประหารชีวิตอยู่ แม้แนวโน้มของภูมิภาคกำลังนำไปสู่ทิศทางที่จะปฏิรูป ห้ามการบังคับใช้ หรือยกเลิกโทษประหารชีวิตที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมยังคงมีไม่มากนัก นอกจากนี้ ยังพบว่าหลายประเทศในภูมิภาคที่มีการขยายฐานความผิดที่มีโทษประหารชีวิตใหม่ เช่น คดียาเสพติด ได้รับการตีความว่าเป็น “อาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุด” (most serious crime) ในเกือบทุกประเทศสมาชิกอาเซียน

(๒) การศึกษานี้มีข้อเสนอให้ทุกประเทศสมาชิกอาเซียนงดเว้นการลงโทษประหารชีวิตสำหรับบุคคลบางกลุ่มเฉพาะ เช่น ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ เด็กและเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๖ - ๑๘ ปี ผู้ป่วยทางจิต แม่ที่ยังมีลูกเล็ก นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะให้ทุกประเทศต้องมีกระบวนการอุทธรณ์และการขอภัยโทษที่มีผลเป็นไปได้จริง ซึ่งแต่ละประเทศยังคงมีกระบวนการและผลที่เป็นไปได้ที่แตกต่างกัน ตลอดจน ข้อเสนอแนะต่อปัญหาที่แต่ละประเทศยังคงมีการกำหนดฐานความผิดที่มีโทษประหารชีวิตไว้ค่อนข้างกว้าง การศึกษานี้จึงให้ความสำคัญกับความหมายหรือนิยามของคำว่า “อาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุด” (most serious crime) ซึ่งยังไม่มี ความหมายที่ชัดเจนที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายระหว่างประเทศ ทำให้มีการตีความที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ซึ่งนำไปสู่ผลของการลงโทษประหารชีวิตที่แตกต่างกัน

(๓) การศึกษานี้ต้องการสนับสนุนให้มีกลไกและกระบวนการในการตรวจเยี่ยมที่คุมขังนักโทษที่รอการประหารชีวิตและการตรวจเยี่ยมนักโทษที่รอการลงโทษประหารชีวิต

(๔) ในระยะต่อไป การศึกษานี้ต้องการศึกษาต่อเนื่องในประเด็นที่เกี่ยวกับการอุทธรณ์และกระบวนการขอภัยโทษที่มีอยู่ในแต่ละประเทศ การทบทวนและการพิจารณาที่เกี่ยวกับการตีความนิยาม คำว่า “อาชญากรรมที่ร้ายแรงที่สุด” (most serious crime) ในแต่ละประเทศ การประเมินผลของการลงโทษประหารชีวิตที่มีต่อการลดอัตราการเกิดอาชญากรรมที่มีในแต่ละประเทศ การศึกษาภายในแต่ละประเทศที่เกี่ยวกับกฎหมายและนโยบาย รวมทั้งข้อมูลปัจจุบันที่เกี่ยวกับโทษประหารชีวิตที่ใช้อยู่จริงในแต่ละประเทศ ตลอดจนประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการบังคับใช้ของแต่ละประเทศ

๓.๓ การศึกษาวิจัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย”

การศึกษาวินิจฉัยเฉพาะประเด็นในระดับภูมิภาค เรื่อง “ความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เน้นความสำคัญในประเด็นการสอบปากคำเด็กที่ขัดต่อกฎหมาย” เป็นการศึกษาวิจัยที่อยู่ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดทำรายงาน การสัมมนาครั้งนี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการรับฟังข้อมูลและการรายงานความก้าวหน้าของการศึกษาวินิจฉัย โดยมีนักวิจัยที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอภาพรวมของการศึกษาวินิจฉัย จำนวน ๑ คน และผู้นำเสนอข้อมูลที่เป็นองค์กรในฝ่ายปฏิบัติในระดับประเทศและในระดับภูมิภาค จำนวน ๓ คน ดังนี้

นักวิจัยที่นำเสนอภาพรวมของการศึกษาวินิจฉัย นางสาว Maia Unico ผู้อำนวยการกลุ่มสิทธิเด็ก ศูนย์สิทธิมนุษยชนแห่งอาเตนีโอ (Ateneo) สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ในฐานะนักวิจัยระดับภูมิภาคว่าด้วยความยุติธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ได้นำเสนอวัตถุประสงค์ของการศึกษาวินิจฉัย โดยกล่าวว่า การศึกษาวินิจฉัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำรายงานในระดับภูมิภาคที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติและการดำเนินการสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามกฎหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้วิธีการปฏิบัติที่ดีของเขตอำนาจศาลของสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ โดยเน้นความสำคัญไปที่กระบวนการสอบสวนหรือ

การสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนที่อยู่ในชั้นความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวน โดยให้รวมถึงการดำเนินการต่อเด็กที่มีอายุต่ำกว่าเกณฑ์ขั้นต่ำในการต้องรับโทษทางอาญาที่มีอยู่ในแต่ละประเทศด้วย

ในระดับภายในประเทศ การศึกษาวิจัยนี้จะพิจารณาเกี่ยวกับ (๑) กรอบทางกฎหมายและนโยบายที่มีอยู่ในแต่ละประเทศ (๒) การสอบสวนและสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามกฎหมายทั้งโดยพนักงานสอบสวนและนักสังคมสงเคราะห์ ที่รวมไปถึงกระบวนการ/ขั้นตอน ตัวอย่างการปฏิบัติที่ดี และข้อท้าทายที่มีอยู่ในปัจจุบัน (๓) การจำกัดเสรีภาพของเด็กโดยการคุมขังทั้งระหว่างการสอบสวนและขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดี ที่รวมไปถึงการพิจารณากรอบทางกฎหมายที่มีอยู่ การจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ การดำเนินการ และการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน และ (๔) การริเริ่มในการปฏิรูป

สำหรับการศึกษาวิจัยในระดับภูมิภาค จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพิจารณาเกี่ยวกับ (๑) มาตรฐานระหว่างประเทศและมาตรฐานในระดับภูมิภาคที่มีอยู่ (๒) ข้อสำคัญ ที่รวมไปถึง จำนวนเด็กและเยาวชนในอาเซียน ปรากฎการณ์และประเภทความผิดของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามกฎหมาย การสอบสวน และระบบการคุมขัง (๓) การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ตัวอย่างการปฏิบัติที่ดี และข้อท้าทายที่มีอยู่ในปัจจุบัน และ (๔) ข้อเสนอแนะ

ผู้นำเสนอข้อมูลที่ ๑ พ.ต.อ. ดร. มานะ เผาะช่วย รองผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ๘ นำเสนอข้อมูลในประเด็น “เด็กในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดี” โดยกล่าวว่า ในการดำเนินการขั้นตอนตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การตัดสินใจคดีจะมี ๒ ขั้นตอน ประกอบด้วย (๑) ขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดี (pre - trial) และ (๒) ขั้นตอนการพิจารณาคดี (trial) ซึ่งขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดี (pre - trial) นั้น หมายถึง ขั้นตอนที่ดำเนินการโดยตำรวจ ซึ่งมี ๒ วิธีการ ได้แก่ การสืบสวน (investigation) และการสอบสวน (inequity)

สำหรับประเด็นเด็กในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดีนั้น ในการดำเนินการของตำรวจจะพิจารณาหลักเกณฑ์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ข้อ ๑๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓ และมาตรา ๒๙ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๕๔๙ และพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓

ตามกฎหมายอาญาของไทยที่เกี่ยวข้องกับเด็ก “เด็ก” หมายถึง บุคคลที่มีอายุไม่เกิน ๑๕ ปี “เยาวชน” หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน ๑๕ ปี แต่ไม่เกิน ๑๘ ปี โดยเด็กที่มีอายุไม่เกิน ๑๐ ปี จะไม่ต้องรับโทษทางอาญาตามกฎหมายใดทั้งสิ้น

การจับกุมและคุมขังเด็กและเยาวชน ในการจับกุมเด็กจะทำได้เมื่อเด็กได้กระทำความผิดซึ่งหน้าหรือการจับกุมเมื่อได้รับการอนุมัติตามหมายหรือคำสั่งของศาลเท่านั้น ส่วนการจับกุมเยาวชนให้เป็นไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยในการจับกุมจะต้องแจ้งให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองได้ทราบการจับกุม

โดยทันที และเมื่อถูกจับกุม เด็กและเยาวชนที่มีสิทธิได้รับทราบข้อกล่าวหาของตนในทันที มีสิทธิที่จะสารภาพหรือปฏิเสธข้อกล่าวหา มีสิทธิที่จะได้รับทราบว่าการรับสารภาพข้อกล่าวหาของตนจะต้องถูกบันทึกไว้เป็นหลักฐานในชั้นการพิจารณาคดีของศาล และมีสิทธิที่จะพบและขอคำปรึกษาต่อทนายหรือบุคคลที่จะเป็นตัวแทนทางกฎหมายของผู้ที่ถูกจับกุม

หากเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกมนั้นต้องถูกคุมตัวไว้ที่สถานีตำรวจ เด็กและเยาวชนนั้นมีสิทธิที่จะต้องได้รับการแจ้งให้ญาติหรือผู้เกี่ยวข้องกับตนได้รับทราบการถูกคุมขังและสถานที่คุมขังให้ทราบโดยเร็วที่สุด รวมทั้งมีสิทธิพบหรือขอปรึกษาต่อบุคคลที่เด็กและเยาวชนนั้นไว้วางใจในทันที ตลอดจนมีสิทธิให้ที่ปรึกษาทางกฎหมายหรือบุคคลที่เด็กและเยาวชนนั้นไว้วางใจร่วมรับฟังการสอบสวนของตำรวจด้วย เด็กและเยาวชนนั้นมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมและการติดต่อจากญาติในรูปแบบที่เหมาะสม รวมทั้งจะต้องได้รับการรักษาพยาบาลอย่างเหมาะสม หากเด็กและเยาวชนที่ถูกคุมขังนั้นป่วยในระหว่างที่ถูกคุมขัง ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจแล้วแต่กรณี มีหน้าที่ต้องแจ้งสิทธิสำหรับเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมหรือคุมขังพึงได้รับตามที่กล่าวแล้วทั้งหมดนี้ให้ทราบโดยทันที

นอกจากนี้ ตามมาตรา ๑๓๔/๔ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๕๕๙ ก่อนการสอบสวนผู้ถูกกล่าวหา พนักงานสอบสวนมีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกกล่าวหาทราบว่า ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิที่จะไม่ให้การต่อตำรวจและคำให้การของผู้ถูกกล่าวหาจะถูกใช้เป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีของศาล รวมทั้งมีสิทธิขอคำปรึกษาหรือขอให้บุคคลที่ผู้ถูกกล่าวหาไว้วางใจอยู่ร่วมในการสอบสวนด้วย ผู้ถูกกล่าวหาสิทธิให้การต่อพนักงานสอบสวนหรือไม่ให้การต่อพนักงานสอบสวนก็ได้ ซึ่งคำให้การหรือการไม่ให้การนั้นจะได้รับการบันทึกเพื่อใช้เป็นหลักฐานในชั้นการพิจารณาของศาล

ในการสอบสวนเด็กและเยาวชนของพนักงานสอบสวน จะต้องมิสทวิชอาชีพเข้าร่วมรับฟังการสอบสวนด้วย ประกอบด้วย พนักงานสอบสวน อัยการ ที่ปรึกษากฎหมายหรือทนาย บุคคลที่ได้รับการร้องขอจากเด็ก นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ โดยในการสอบสวน ห้องสอบสวนจะต้องจัดแยกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนและเหมาะสมกับการเข้าร่วมการรับฟังการสอบสวนของสทวิชชีพ โดยในการสอบสวน พนักงานสอบสวนจะต้องมีการบันทึกทั้งภาพและเสียงของการสอบสวน เพื่อให้สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานในการพิจารณาของศาลได้ในทันที

นอกจากนี้ ตามมาตรา ๗๒ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. ๒๕๕๙ เมื่อพนักงานสอบสวนได้จับกุมเด็กและเยาวชน พนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องนำเด็กไปขออนุมัติการคุมขังต่อศาลภายใน ๒๔ ชั่วโมง โดยไม่นับรวมเวลาระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้ ตำรวจจะไม่สามารถกักขังเด็กและเยาวชนไว้ได้เกินกว่า ๒๔ ชั่วโมง โดยไม่ได้รับการอนุมัติจากศาล ซึ่งศาลอาจมีคำสั่งให้นำเด็กและเยาวชนไปกักขังไว้ที่ศูนย์สังเกตการณ์หรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งที่ศาลเห็นว่าสมควรก็ได้

ผู้นำเสนอข้อมูลที่ ๒ ดร.ชัตติยา รัตนติลล ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน นำเสนอข้อมูลในประเด็น “กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กในประเทศไทย” โดยกล่าวว่า หนึ่งในหน่วยงานที่รับผิดชอบประเด็นกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กในประเทศไทย คือ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนให้กลับคืนสู่สังคม

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนรับผิดชอบในการดูแลเด็กที่มีอายุระหว่าง ๑๐ - ๑๘ ปี ที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งคดีที่เกี่ยวกับเด็กและครอบครัว โดยมีหน่วยงานในสังกัด ประกอบด้วย สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน ๗๗ แห่ง ศูนย์แรกรับเด็กที่อยู่ระหว่างการสอบสวนและการพิจารณาคดี จำนวน ๓๓ แห่ง และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน จำนวน ๑๙ แห่ง โดยมีเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยค่อยลดลงตามลำดับ จากปี ๒๕๕๗ มีจำนวน ๓๖,๕๓๗ คน ปี ๒๕๕๘ มีจำนวน ๓๓,๑๒๑ คน ปี ๒๕๕๙ มีจำนวน ๒๘,๙๔๖ คน ปี ๒๕๖๐ มีจำนวน ๒๔,๔๓๑ คน และปี ๒๕๖๑ มีจำนวน ๑๘,๒๖๒ คน ตามลำดับ โดยส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดตามกฎหมายจะกระทำความผิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด ที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน การฆ่าข่มขืน การใช้อาวุธและวัตถุระเบิด ความผิดเกี่ยวเพศ และความผิดที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ตามลำดับ โดยผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๗ เป็นคนไทย ส่วนที่เหลือเป็นชาวต่างชาติ เช่น เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ตามลำดับ

ในการจัดการเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมภายใต้ความรับผิดชอบของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในมิติทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน กรมฯ จะพิจารณาตามกรอบใหญ่สุด คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR) ข้อ ๑ มนุษย์ทุกคนเกิดมามีความเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ ลำดับถัดมา คือ การพิจารณาในกรอบของอนุสัญญาหลักด้านสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้อง โดยฉบับที่สำคัญที่สุดคือ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ซึ่ง CRC เป็นอนุสัญญาที่มีจำนวนรัฐภาคีมากที่สุดในปัจจุบัน ได้ระบุให้ “เด็ก” หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ซึ่งรัฐภาคีมีพันธกรณีที่จะต้องดำเนินการในขั้นตอนที่จำเป็นทั้งมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางการบริหาร และมาตรการอื่นที่จำเป็นเพื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังนี้ โดยอนุสัญญานี้มีหลักการที่สำคัญ ประกอบด้วย หลักสิทธิของเด็กที่จะดำรงชีวิตและพัฒนา (ข้อ ๖) หลักผลประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก (ข้อ ๓) หลักการไม่ถูกเลือกปฏิบัติ (ข้อ ๒) หลักสิทธิที่จะได้รับการรับฟังและความสามารถในการรวบรวมข้อมูลและการแสดงความคิดเห็น (ข้อ ๑๒) โดยมีมาตรฐานและแนวปฏิบัติของสหประชาชาติที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการบริหารจัดการเด็กในกระบวนการยุติธรรมเป็นรายละเอียดในแต่ละเรื่อง

หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการเด็กที่ได้รับการตัดสินโดยถึงที่สุดแล้วว่าได้กระทำความผิดในประเทศไทยจะแบ่งออกเป็น ๒ กลไก ได้แก่ (๑) การฟื้นฟูโดยผ่านกลไกสถาบันของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้แก่ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน ๗๗ แห่ง ศูนย์แรกรับเด็กที่อยู่ระหว่างการสอบสวนและการพิจารณาคดี จำนวน ๓๓ แห่ง และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน จำนวน ๑๙ แห่ง และ (๒) การฟื้นฟูโดยผ่านกลไกของชุมชน หรือการส่งเด็กและเยาวชนให้กลับเข้าไปดำรงชีวิตโดยปกติอยู่ในชุมชน

โดยอาจจะมีการทำทบทวน หรือการดำเนินการโดยมูลนิธิทำงานในชุมชน หรือโดยผ่านกลไกของครอบครัว ที่ต้องมีความพร้อมและความเข้าใจที่จะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาของเด็ก

ประเทศไทยยังมีข้อท้าทายที่สำคัญสำหรับประเด็นปัญหาเด็กในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนใน ๒ ประการ ได้แก่

(๑) ประเทศไทยยังทางเลือกอื่นที่นอกเหนือจากการกักเด็กไว้ในสถานที่กักขังอยู่อย่างจำกัด เช่น การมีสถานที่ที่หันเหความสนใจออกจากสิ่งแวดล้อมเดิม (diversion) หรือโครงการการเยียวยาที่มีฐานจากชุมชนยังมีไม่เพียงพอและไม่มีความปลอดภัย การขาดแคลนระบบปฏิบัติและแนวทางการปฏิบัติที่ต่อเนื่อง เพื่อดูแลเยาวชนภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวแล้ว (post-release youth)

(๒) โครงการดูแลระหว่างการควบคุมตัวยังไม่มีคุณภาพที่มากเพียงพอ ซึ่งรวมทั้งการศึกษา การฝึกอาชีพ การดูแลสุขภาพ ตลอดจนขั้นตอนการเตรียมตัวทั้งก่อนและหลังการปล่อยตัว

ผู้นำเสนอข้อมูลคนที่ ๓ นางสาว Yuyum Fhanhni Paryani ผู้แทนด้านเด็กของอินโดนีเซีย ในคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีและสิทธิเด็ก (ACWC) นำเสนอข้อมูล ในประเด็นความยุติธรรมสำหรับเด็กในอาเซียน โดยเน้นเฉพาะในประเด็นการเข้าถึงความยุติธรรม โดยกล่าวถึง ๓ ส่วน ได้แก่ ภาพรวมของสภาพปัญหาในปัจจุบัน ข้อเท็จจริงและการปฏิบัติของแต่ละประเทศ และแนวทางการดำเนินงานในอนาคต ดังนี้

(๑) ภาพรวมสภาพปัญหาในปัจจุบัน ในการจัดการกับปัญหาเด็กในกระบวนการยุติธรรม ในระดับระหว่างประเทศมีเอกสารระหว่างประเทศ ๓ ฉบับ ซึ่งได้รับการจัดทำขึ้นโดยอ้างอิงกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ได้แก่ แนวปฏิบัติของสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันเด็กในการกระทำความผิดทางอาญา (UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency) หรือที่เรียกว่า “Riyadh Guidelines” กฎมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อการบริหารจัดการเด็กในกระบวนการยุติธรรม (UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice) หรือที่เรียกว่า “Beijing Rules” และกฎของสหประชาชาติ เพื่อป้องกันเด็กในกระบวนการยุติธรรมจากการถูกลิดรอนเสรีภาพ (UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of Their Liberty) ซึ่งมาตรฐานระหว่างประเทศทั้งหมดนี้กำหนดให้รัฐต้องสนับสนุน การจัดทำมีกฎหมาย ระเบียบหรือขั้นตอนดำเนินการ รวมทั้งหน่วยงานและสถาบันที่เคารพสิทธิของเด็กที่กระทำความผิดตามกฎหมาย และให้มีหน้าที่ในการฟื้นฟูและการบูรณาการเด็กเหล่านั้นให้กลับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากนี้ ตามข้อเสนอแนะทั่วไปหมายเลข ๑๐ ว่าด้วยสิทธิของเด็กในกระบวนการยุติธรรมของคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้เสนอให้รัฐภาคีกำหนดให้เด็กที่มีอายุน้อยกว่า ๑๒ ปี ไม่ต้องรับผิดชอบในทางอาญาโดยสมบูรณ์ ซึ่งปัจจุบันสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศได้กำหนดอายุขั้นต่ำที่เด็กต้องรับผิดชอบในทางอาญาไว้แตกต่างกันไป เช่น บรูไนดารุสซาลาม เมียนมา และสิงคโปร์ ๗ ปี มาเลเซียและไทย ๑๐ ปี อินโดนีเซีย ๑๒ ปี กัมพูชา ๑๔ ปี ลาวและฟิลิปปินส์ ๑๕ ปี และเวียดนาม ๑๖ ปี

(๒) ข้อเท็จจริงและการปฏิบัติของแต่ละประเทศ จากการประมาณการ คาดว่ามีเด็กในภูมิภาคอาเซียนประมาณ ๑๖,๐๐๐ คน ที่ถูกถูกรอนเสรีภาพอันเนื่องมาจากกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัยพบว่าเด็กในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับคดีการลักขโมย โจรกรรม และยาเสพติด โดยพบว่าประเทศส่วนใหญ่ในภูมิภาคอาเซียนอยู่ระหว่างการพัฒนากฎหมายและสถาบันเพื่อให้การดำเนินการคดีที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่กระทำความผิดตามกฎหมายได้รับการแก้ไขปัญหาที่แท้จริง โดยมีความพยายามในการจัดทำกฎหมายเฉพาะด้านในกรอบที่เกี่ยวข้องกับเด็กในกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อย่างไรก็ตาม ข้อท้าทายที่สำคัญอยู่ที่การนำกฎหมายเหล่านี้ไปปฏิบัติ

ประเทศสมาชิกอาเซียนส่วนใหญ่หลายประเทศได้มีการจัดทำกฎหมายที่กำหนดให้มีการลงโทษเด็กและเยาวชนด้วยวิธีการทางเลือกที่นอกเหนือจากการคุมขัง รวมทั้งการมีมาตรการในการหันเหเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรม แต่ในการปฏิบัติจริงกลับพบว่ายังมีการหันเหเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรมที่น้อยมาก ซึ่งพบว่าปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากทั้งการขาดความรู้ที่มีคุณภาพมากเพียงพอและการขาดแคลนทรัพยากรที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้แล้วจากผู้กำหนดนโยบาย รวมทั้งการขาดเจตจำนงในทางการเมืองทั้งในระดับผู้ตัดสินใจ ผู้ออกกฎหมาย และผู้ปฏิบัติที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ให้เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ ประเทศสมาชิกอาเซียนยังคงใช้การหันเหเด็กออกจากกระบวนการยุติธรรมด้วยวิธีการดั้งเดิมที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ โดยบางประเทศให้ถือเป็นหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยโดยตลอดทั้งกระบวนการของสถาบันแบบดั้งเดิมในชุมชน ขณะที่ในบางประเทศใช้การควบคุมกระบวนการทั้งหมดโดยสถาบันที่เป็นหน่วยงานของรัฐ นอกจากนี้ ยังพบว่าในบางประเทศสมาชิกอาเซียนไม่มีระบบศาลยุติธรรมโดยเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชน รวมทั้งไม่มีผู้พิพากษาหรือเจ้าหน้าที่หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเด็กในกระบวนการยุติธรรม

การพัฒนาศักยภาพในการทำงานเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนถือเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งต้องไม่เพียงแต่เฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจและสายสืบเท่านั้นที่ต้องให้มีการพัฒนา แต่ต้องรวมถึงอัยการ ผู้พิพากษา เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ และเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ด้วยที่ต้องได้รับการพัฒนา โดยมีเพียงไม่กี่ประเทศในภูมิภาคอาเซียนเท่านั้นที่มีการจัดให้มีตำรวจและพนักงานสอบสวนที่ทำงานในด้านเด็กในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะ และแม้แต่ประเทศที่มีเจ้าหน้าที่ด้านเด็กโดยเฉพาะก็ยังไม่พบว่ามีฝึกอบรมความรู้และมาตรฐานการดำเนินการที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (CRC) ที่น้อยมาก

ตลอดจน แม้แต่ประเทศที่มีระบบในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กโดยเฉพาะก็ยังไม่พบว่ามีหลายประเทศยังดำเนินการที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น ในบางประเทศกำหนดให้เด็กโตอายุ ๑๔ หรือ ๑๖ ปี แล้วแต่กรณีและประเทศ ให้ต้องรับการพิจารณาโทษและดำเนินการในกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งไม่สอดคล้องตามมาตรฐานระหว่างประเทศ ตลอดจนการจัดให้มีการช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับเด็กยังคงมีอยู่อย่างจำกัด รวมทั้งบางประเทศไม่ได้จัดให้มีการช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับเด็กโดยเฉพาะ ขณะที่ในหลายประเทศยังคงมีการให้ความช่วยเหลืออย่างจำกัด โดยมีเพียงเฉพาะ

บางประเทศที่น้อยมากเท่านั้นที่มีระบบการช่วยเหลือทางกฎหมายสำหรับเด็กโดยเฉพาะที่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอ

(๓) แนวทางการดำเนินงานในอนาคต เด็กต้องได้รับการปฏิบัติโดยกระบวนการและในวิธีการที่สอดคล้องกับการเคารพสิทธิเด็กและการรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งต้องพิจารณาถึงความจำเป็นและเป้าหมายของการปฏิรูปชีวิตของเด็ก การบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กจึงต้องเป็นการฟื้นฟูและการบูรณาการให้เด็กกลับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่ไม่ใช่การลงโทษ การดำเนินการทางยุติธรรมและทางบริหารใดที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก เด็กต้องมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง ที่จะได้รับการรับฟัง และที่จะแสดงความคิดเห็นของตนอย่างจริงจังได้ เมื่อเด็กถูกจับกุมคุมขัง เด็กต้องสามารถติดต่อกับครอบครัวได้ทันทีและจะต้องสามารถเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายหรือความช่วยเหลืออื่นที่เหมาะสมได้ทันที นอกจากนี้ การลงโทษประหารชีวิตบุคคลที่อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี ต้องถือว่าไม่ชอบด้วยหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

ตามกรอบทางกฎหมายระหว่างประเทศ รัฐมีหน้าที่ต้องปรับปรุงกฎหมายภายในของตนที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กที่กระทำความผิดตามกฎหมายให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ โดยคำนึงถึงหลักการผลประโยชน์สูงสุดสำหรับเด็ก เป็นมิตรกับเด็ก การรับรองการมีส่วนร่วมที่เต็มที่และมีประสิทธิภาพของเด็ก การสนับสนุนการฟื้นฟูเด็กที่กระทำความผิดตามกฎหมาย การรับรองความเป็นส่วนตัวของเด็กในกระบวนการยุติธรรมและการหลีกเลี่ยงการตีตราสำหรับเด็กที่กระทำความผิดตามกฎหมาย และการรับรองให้มียุทธศาสตร์ในเชิงป้องกันที่จะนำมาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

การอภิปรายเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ และอาเซียน (SDG16 and ASEAN)

นำการอภิปรายโดย ดร. เสรี นนทสูติ โดยมีเนื้อหาการอภิปรายในช่วงนี้โดยสรุปว่า แม้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ จะไม่ได้ระบุตัวชี้วัดไว้อย่างชัดเจน แต่เป้าหมายนี้เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงความยุติธรรม อาเซียนจึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์ของอาเซียนเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖

อาจารย์ ดร. เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การศึกษาวิจัยที่ดำเนินการให้กับกระทรวงยุติธรรมของไทยเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ของประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ ที่บูรณาการเข้ากับแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ และเป้าหมายการพัฒนาประเทศไทย ๔.๐ เพื่อมอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ โดยจะต้องมีการวัดความก้าวหน้าของการดำเนินการที่สม่ำเสมอ โดยประเด็นที่เป็นข้อท้าทายที่สำคัญที่สุด คือ การกำหนดให้มีตัวชี้วัดในเชิงคุณภาพ ซึ่งบางตัวชี้วัดยังไม่มีข้อมูลที่แท้จริงที่จะสามารถอธิบายความก้าวหน้าได้และยังไม่มีการจัดทำรายงานโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้สำนักงานสถิติแห่งชาติไม่สามารถเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลนั้นได้

ซึ่งจากประสบการณ์การศึกษาวิจัยครั้งนี้ อาจารย์ ดร. เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ของอาเซียนในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ ไว้ ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเลือกและกำหนดตัวชี้วัดที่ถูกต้องและตรงกับลักษณะหรือบริบทของแต่ละประเทศ ทั้งนี้ เพราะแต่ละประเทศมีรายละเอียดทางสภาพแวดล้อมและการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

(๒) การพัฒนาฐานข้อมูลที่ดีควรมีวิธีการจัดเก็บข้อมูลที่หลากหลาย มีการตั้งคำถามการวิจัยที่ครอบคลุม เป้าหมายที่จะดำเนินการทั้งหมด และมีการกำหนดนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องที่ชัดเจนจนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าใจได้โดยง่าย

(๓) จากการสัมภาษณ์หน่วยงานราชการ พบว่า กลุ่มผู้บริหารระดับสูงขององค์กรมักเข้าใจเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอย่างดี แต่เจ้าหน้าที่ในระดับปฏิบัติยังมองว่าเป็นการเพิ่มภาระในการปฏิบัติงานที่ไม่จำเป็น แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ปฏิบัติถือเป็นกลุ่มที่สำคัญมากที่จะทำให้การดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนบรรลุผลสำเร็จ

(๔) สำหรับหน่วยงานที่มีผลต่อความสำเร็จอย่างมีนัยสำคัญ หน่วยงานเหล่านี้ต้องบูรณาการภารกิจการบรรลุเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจประจำของหน่วยงานให้ได้ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องกระจายอำนาจที่มากที่สุดให้กับหน่วยงานในระดับท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติ เพราะหน่วยงานในระดับท้องถิ่นจะเข้าใจประชาชนและบริบท/สภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นได้ดีกว่าหน่วยงานในส่วนกลาง

(๕) การนำประสบการณ์ในระดับนานาชาติมาประยุกต์ใช้กับบริบทภายในประเทศเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยให้การดำเนินการภายในประเทศประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับข้อเสนอในการดำเนินการทางด้านยุทธศาสตร์เชิงพันธมิตรของอาเซียนในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ ๑๖ อาจารย์ ดร. เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว เสนอว่า ควรเริ่มที่การพิจารณาและกำหนดตัวชี้วัดที่ประเทศสมาชิกอาเซียนสามารถทำร่วมกันได้ มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน สร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกัน การแสวงหาเส้นทางลัดร่วมกันในการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาวิธีการจัดเก็บข้อมูลร่วมกัน เช่น ในประเทศไทยได้มีการจัดเก็บข้อมูลในทั้ง ๗๗ จังหวัด ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ทำหายมาก เนื่องจากต้องให้ประชาชนรายงานข้อมูลให้กับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วิธีการที่จะทำให้ดำเนินการได้ง่ายขึ้นคือ ต้องทำให้ประชาชนตระหนักและทราบความสำคัญของข้อมูลนั้นก่อนแล้วจึงให้ประชาชนรายงานข้อมูลเข้ามา นอกจากนี้ ภาคประชาสังคมยังถือเป็นหัวใจที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งในการผลักดันให้การดำเนินการต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จ รวมทั้งความจำเป็นในการสนับสนุนข้อมูลเชิงเทคนิค เช่น การนำผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาช่วยสนับสนุนการทำงานในแต่ละเรื่อง

สรุปผลการประชุม

ในช่วงสุดท้ายของการสัมมนา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นางอังคณา นีละไพจิตร) ได้ทำหน้าที่ในการกล่าวสรุปผลการสัมมนา ที่เน้นการให้ความสำคัญกับประเด็นการเข้าถึงความยุติธรรมของกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ เด็กและสตรี โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(๑) ประเด็นกระบวนการยุติธรรมในขั้นต้น (early justice process) โดยเฉพาะในคดีที่สำคัญและร้ายแรง ในขั้นของการสอบสวน รัฐบาลของประเทศสมาชิกอาเซียนต้องร่วมกันแสวงหาวิธีเพื่อให้ประชาชนในประเทศมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมภายในประเทศของตน ที่รวมไปถึงการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ อัยการ และทนายความ ที่ผ่านมาสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในภูมิภาคมักได้รับเรื่องร้องเรียนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมในระหว่างการจับกุมหรือการคุมขังที่เชื่อได้ว่ามีการซ้อมทรมานเกิดขึ้น กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นางอังคณา นีละไพจิตร) จึงเสนอแนะให้ประเทศสมาชิกอาเซียนมีการแก้ไขปัญหาลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมในขั้นต้น ๓ ประการ ได้แก่

(๑.๑) การปฏิรูปกิจการตำรวจและระบบการรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ

(๑.๒) การแก้ไขกฎหมายที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวกับเสรีภาพในการแสดงออก (freedom of expression) ซึ่งการแสดงออกถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงให้เห็นถึงการไม่ได้รับความยุติธรรม

(๑.๓) การออกกฎหมายภายในประเทศที่สอดคล้องกับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศตามที่รัฐบาลแต่ละประเทศได้ให้สัตยาบันไว้แล้ว

(๒) ประเด็นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย แม้ประเทศไทยจะมีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมทั้งการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบที่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่กฎหมายยังมีการเปิดโอกาสในการให้ใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือ จึงทำให้นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนในไทยที่ถูกจับในหลายกรณีไม่สามารถใช้กองทุนนี้ได้และไม่สามารถอุทธรณ์ต่อคณะอนุกรรมการได้

(๓) ประเด็นระบบกระบวนการยุติธรรมในอาเซียน อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทั้งทางด้านขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนา ซึ่งในบางกรณีกระทบต่อสิทธิของเด็กและผู้หญิง ตัวอย่างเช่น การแต่งงานของเด็กผู้หญิง นอกจากนี้ ยังมีข้อท้าทายในเรื่องบทบาทของผู้หญิงที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงและการถูกกระทำละเมิดทางเพศ โดยเฉพาะนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวกับด้านสิทธิชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นางอังคณา นีละไพจิตร) จึงเสนอแนะให้อาเซียนมีมาตรการในการคุ้มครองผู้หญิงที่เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่จะป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาในลักษณะเช่นนี้ต่อไป

(๔) ประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ข้ามพรมแดน ที่รวมไปถึงปัญหาการค้ามนุษย์ ปัญหาผู้โยกย้ายถิ่นฐาน กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นางอังคณา นีละไพจิตร) เสนอให้อาเซียนหาทางออกร่วมกันต่อปัญหานี้ เช่น ให้มีแนวทางในการสืบสวนสอบสวนกรณีเช่นนี้ที่ให้เข้าถึงความยุติธรรมที่แท้จริงและเป็นไปตามหลักกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยเห็นว่ากรอบความร่วมมือระหว่างสถาบันสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEANF) อาจเป็นเวทีหนึ่งที่จะร่วมมือกันในการหารือเพื่อการแก้ไขปัญหา

(๕) ประเด็นสิทธิในการดำรงชีวิต อาเซียนยังคงมีข้อท้าทายในเรื่องการยังคงให้มีการลงโทษด้วยการประหารชีวิตสำหรับคดีที่ร้ายแรงที่สุด ซึ่งอาเซียนควรมีการรณรงค์ให้มีการดำเนินมาตรการในเชิงป้องกันไม่ให้เกิดคดีในลักษณะเช่นนี้มากกว่าการลงโทษเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว นอกจากนี้ คดีที่เกี่ยวกับยาเสพติดยังถูกตีความว่าเป็นคดีที่ร้ายแรงที่สุดประเภทหนึ่ง แม้ส่วนใหญ่ผู้ที่ถูกจับเกี่ยวกับคดียาเสพติดมักเป็นเพียงแค่ผู้ขนส่งยาเสพติดที่ไม่ใช่ตัวการสำคัญ ดังนั้น อาเซียนจึงควรต้องมีการทบทวนค่านิยมที่เกี่ยวกับคดีที่ร้ายแรงที่สุด รวมทั้งอาเซียนควรมีมาตรการเพื่อนำไปสู่แนวทางในการยกเลิกโทษประหารด้วย

(๖) ประเด็นกระบวนการยุติธรรมของเด็กและเยาวชน ภูมิภาคอาเซียนยังคงมีปัญหาการตีความ คำว่า “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” ในบริบทของการปฏิบัติ ซึ่งโดยปกติจะไม่ได้มีการถามความคิดเห็นหรือความต้องการของเด็กหรือเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง หรือถามแต่ไม่ได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการ ตัวอย่างเช่น กรณีที่เด็กปฏิเสธการรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดี ดังกรณีนี้ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเคยได้รับคำร้องกรณีเด็กหญิงอายุ ๑๔ ปี ที่ถูกตำรวจล่วงละเมิดทางเพศ โดยที่แฟนของเด็กหญิงขอให้มีการตรวจสอบและดำเนินคดี แต่เด็กหญิงคนดังกล่าวกลับปฏิเสธความช่วยเหลือในการดำเนินคดี เพราะไม่ยอมให้มีการนำคดีของตนเข้าสู่การพิจารณา เนื่องจากต้องการลืมเรื่องราวที่เกิดขึ้นและอยากเริ่มต้นชีวิตใหม่ ซึ่งกรณีเช่นนี้ถือเป็นตัวอย่างที่เปราะบางมาก ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรพิจารณาด้วยความถี่ถ้วนเมื่อจำเป็นต้องพิจารณาและกล่าวอ้างถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก

สำนักสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ

มกราคม ๒๕๖๒